

Євген Іванович ІВАНОВ

аспірант кафедри світового господарства і міжнародної економічної інтеграції,
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі
E-mail: pick-me-up@ukr.net

**МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ**

Іванов, Є. І. Механізми вдосконалення зовнішньоторговельної політики України в умовах членства в СОТ [Текст] / Євген Іванович Іванов // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – № 1. – С. 45-49. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Метою статті є визначення шляхів і заходів забезпечення повноцінного використання міжнародно визнаних норм і правил зовнішньоторговельної політики для реалізації національних економічних інтересів України.

Теоретичним підґрунтям наукової роботи є фундаментальні дослідження у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, розвитку та сучасних особливостей функціонування глобальної системи міжнародного торговельного права в межах СОТ.

Методологічну базу роботи сформували загальнонаукові методи дослідження: методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, метод системно-структурного аналізу, методи класифікації та групування. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти і матеріали центральних органів виконавчої влади України, матеріали міжнародних економічних організацій (зокрема СОТ), результати наукових досліджень, висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Результати. Проаналізовано роль неформальних об'єднань та коаліцій у межах СОТ як інструменту посилення позицій окремих країн у системі багатосторонніх торговельних переговорів. Розглянуто позитивний досвід діяльності неформальних груп у межах СОТ та обґрунтовано необхідність використання даного інструменту Україною. Окреслено ключові принципи зміни ставок увізних мит на товарну продукцію відповідно до процедури перегляду умов членства країни в СОТ. Визначено механізми активізації державного субсидування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що відповідають нормам і правилам СОТ. Обґрунтовано необхідність запровадження постійного моніторингу за дотриманням деталізованих вимог СОТ щодо надання державних субсидій.

Наукова новизна полягає у поглибленні теоретичних аспектів і розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики в умовах членства в СОТ, що забезпечить зростання міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників за належної підтримки держави, не порушуючи базових принципів недискримінації та лібералізації міжнародної торгівлі.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані положення й висновки можуть бути використані для вдосконалення вітчизняної системи державного регулювання зовнішньої торгівлі й підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: Світова організація торгівлі (СОТ); неформальні коаліції; митний тариф; експортне субсидування; неадресне субсидування; національні інтереси.

MECHANISMS OF UKRAINIAN FOREIGN TRADE POLICY IMPROVEMENT UNDER WTO

Abstract

Purpose. *The article aims to identify ways and measures to ensure full use of internationally recognized norms and rules of foreign trade policy for the realization of national economic interests of Ukraine.*

Research methodology. *The theoretical basis for research consists of fundamental research in the field of state regulation of foreign trade, and in the field of development and modern features of the global system of international trade law at the WTO.*

The methodological base of paper is formed by general scientific research methods: methods of analysis and synthesis, induction and deduction, the method of structural analysis, methods of classification and grouping. Information base of research is constituted on regulations and materials of central executive authorities of Ukraine, materials of international economic organizations (including WTO), the results of research highlighted in the works of local and foreign scientists.

Results. *The role of informal associations and coalitions within the WTO as an instrument to strengthen the position of individual countries in the multilateral trade negotiations is analyzed. The positive experience of the informal groups within the WTO is revealed, and the necessity for Ukraine to use this instrument is justified. The key principles of reviewing the import duty rates on commodity products in accordance with the renegotiation procedures in the WTO are outlined. The mechanisms of enhancing the public subsidies of foreign economic activities that comply with WTO rules are revealed. The necessity to introduce the continuous monitoring of state subsidies compliance with WTO detailed requirements is justified.*

Scientific novelty *lies in deepening of the theoretical aspects and in the development of scientific and practical recommendations to improve the effectiveness of foreign trade policy under the WTO, which will increase the international competitiveness of domestic producers with appropriate state support, without violating the basic principles of non-discrimination and liberalization of international trade.*

The practical significance *of the results is that the formulated position and conclusions can be used to improve the national system of foreign trade regulation and of foreign economic activity support.*

Keywords: *World Trade Organization (WTO); informal coalition; customs tariffs; export subsidies; untargeted subsidies; national interests.*

JEL classification: **F130, F150**

Вступ

Недоліки використання у зовнішньоторговельній політиці України міжнародно визнаних норм і правил реалізації національних економічних інтересів засвідчують необхідність більш продуманого виконання нашою державою взятих на себе при вступі до СОТ міжнародних зобов'язань. Це обумовлює визначення і запровадження механізмів, що забезпечать більш ефективну реалізацію зовнішньоторговельної політики України з огляду на особливості розвитку вітчизняної економіки, однак з чітким додержанням вимог СОТ. Відповідні зміни повинні бути спрямовані на підвищення прозорості, наукової обґрунтованості, прогнозованості та результативності заходів державного втручання в експортну й імпорتنу діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання. Отже, необхідним видається застосування комплексу заходів з метою відсутнього сприяння підвищенню відповідності зовнішньоторговельної політики міжнародним стандартам, а також оптимізації позитивного впливу від її здійснення для зовнішнього сектора економіки України.

Дослідженню проблем вдосконалення ефективності використання інструментів зовнішньоторговельної політики, які відповідають умовам членства України в СОТ, присвячено наукові публікації як вітчизняних науково-дослідних інститутів [1], так і окремих вчених-економістів, зокрема В. Г. Андрійчука [2], Т. М. Циганкової [3], А. А. Мазаракі [4], Т. М. Мельник [5] та ін. Праці цих фахівців становлять міцну базу для проведення нашого дослідження. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій з окреслених питань, сучасні виклики розвитку зовнішнього сектору економіки України потребують поглибленого вивчення всього спектру можливих заходів підтримки вітчизняного виробничо-експортного потенціалу.

Мета статті

Метою статті є визначення шляхів і заходів забезпечення повноцінного використання міжнародно-визнаних норм і правил зовнішньоторговельної політики для реалізації національних економічних інтересів України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Насамперед необхідно звернути увагу на стратегічні механізми посилення Україною свого впливу в СОТ, що формуватиме більш вигідні передумови для відстоювання нею власних позицій при здійсненні реформування зовнішньоторговельної політики. Особливої уваги, на наш погляд, в цьому аспекті заслуговує долучення нашої держави до груп країн у межах СОТ, чії інтереси збігаються з українськими, – до так званих «неформальних коаліцій» у СОТ. Оскільки країни з низьким рівнем економічного розвитку зазвичай мають незначний потенціал в межах багатосторонніх переговорів з питань торгівлі, то створення коаліційних об'єднань допомагає їм гідно представляти і захищати власні інтереси на світових форумах у випадках, коли досягнення їх прагнень неможливо провадити поодиночці.

На сучасному етапі формування неформальних коаліцій в СОТ набуло значного поширення: вони здебільшого на базі регіональних інтеграційних об'єднань (АСЕАН, МЕРКОСУР тощо), але характерною є також наявність угруповань країн, створених для вирішення конкретних проблем. Прикладом таких об'єднань може слугувати Група 33 («G-33»), до якої входять країни, що розвиваються, і найпомітнішу позицію серед яких займають Бразилія та Індія. «G-33» має на меті домогтися скасування розвинутими країнами (передусім США та ЄС) субсидій у сільському господарстві й вимагає збільшення пільг для країн, що розвиваються, насамперед – для найменш розвинутих країн [3, с. 29-30]. Іншими прикладами об'єднання в переговорних процесах СОТ країн, що відстають у економічному розвитку, можуть слугувати Африканська група (налічує 42 країни відповідного континенту, які є учасниками СОТ), група країн Карибського басейну та Тихоокеанського регіону, а також група найменш розвинутих країн. Наразі ці три групи об'єднані в Групу 90 («G-90»), яка слугує потужним інструментом країн, що розвиваються, у відстоюванні своїх інтересів при переговорах у межах СОТ.

Власне для України актуальним залишається приєднання до неформальної коаліції з іншими країнами, які наразі незадоволені своїми тарифними зобов'язаннями перед СОТ і подали заяви про їх перегляд, а також приєднання до Групи-33 з вимогами лібералізації найбільшими гравцями на міжнародній арені своєї торгівлі сільськогосподарською продукцією. Таким чином, інститут неформальних коаліцій надаватиме можливість Україні (як державі з недостатніми досвідом і можливостями міжнародних переговорів) реальніші перспективи позитивної реалізації національних економічних інтересів у торговельній сфері.

Проте в разі вдалої реалізації, таким чином, свого права на перегляд умов членства в СОТ відповідно до положень Статті XXVIII ГАТТ, Україні слід скоригувати підходи щодо визначення тарифних ліній, за якими зростуть мита. Адже відповідно до наявного переліку товарних груп, за якими Україна має намір переглянути митні тарифи (яловичина, свинина, свійська птиця; квіти; овочі та фрукти; побутова техніка; сільськогосподарські машини; автомобілі; меблі тощо), простежується вибірковий хаотичний підхід до використання даного інструментарію внаслідок лобювання приватних інтересів окремих груп вітчизняних виробників. Натомість, більш доцільним вбачається системний підхід до використання цього механізму, який здійснюватиметься на основі дотримання наступних засад [6, с. 20-21]:

- ставки ввізного мита на товари, вітчизняне виробництво яких відсутнє і не планується в майбутньому, повинні залишатися на низькому чи навіть нульовому рівні. На такому ж рівні мають залишатися ставки на імпорт тих товарів, щодо яких вітчизняні аналоги не здатні задовольнити кількісних та/або якісних характеристик внутрішнього попиту;
- середні імпорتنі мита повинні встановлюватись на ті товари, вітчизняні виробники яких на поточному етапі мають незначний рівень міжнародної конкурентоспроможності, але щодо яких існують обґрунтовані національні проекти з суттєвого поліпшення показників обсягу виробництва та споживчих властивостей в осяжному майбутньому. Доречним тут видається закладення механізму поступового зменшення ставок цих мит у міру реалізації відповідних національних проектів;
- високі ставки мита доречно використовувати щодо імпорту товарів, які не мають суттєвого значення для задоволення соціально-економічних потреб як вітчизняних споживачів, так і суб'єктів господарювання. До такої продукції можуть бути віднесені, зокрема, предмети розкоші;
- оскільки перегляд тарифних зобов'язань у рамках СОТ щодо збільшення ставок за деякими товарними позиціями вимагає компенсаційного зменшення ставок за іншими позиціями, уряду варто скласти обидва списки з відповідними групами товарів з метою закріплення своїх позицій у переговорах з основними торговельними партнерами.

Належне та повноцінне використання у вітчизняній практиці механізмів ГАТТ/СОТ для реалізації національних економічних інтересів на міжнародній арені є неможливим, у тому числі, без реформування

системи державного субсидування. Перш за все необхідними у цій сфері є розробка і запровадження спеціальної системи експортного кредитування та страхування, яка передбачатиме компенсацію відсоткової ставки товаровиробникам, які експортують промислову продукцію. Однак, використовуючи практику державної фінансової підтримки експорту за допомогою прямих кредитів/фінансування, рефінансування або у формі часткової компенсації процентної ставки, держава мусить застосовувати ставки, які будуть не нижчими за відповідні комерційні процентні ставки, що діють на ринку. При цьому, відповідно до світової практики, кожен випадок має розглядатися окремо, а необхідна сума резервуватися у спеціальному фонді. Відшкодування повинне відбуватися тільки після оплати відсотків по кредиту.

Державна підтримка українських експортерів у вигляді компенсації процентної ставки за експортними кредитами в межах мінімально дозволеної ставки кредитування з урахуванням валюти, що використовується, і терміну експортного кредиту, стане ефективним механізмом просування українських товарів на зовнішні ринки, що не суперечитиме зобов'язанням України в межах СОТ.

Активного розвитку потребує неадресне субсидування, яке не є прямо пов'язаним з експортом і полягає у наданні державної допомоги не конкретним підприємствам чи галузям, а спрямоване на вирішення загальноекономічних та соціальних завдань. СОТ дозволяє надання таких субсидій і відносить до них наступні [7, с. 19-20]:

- державну підтримку доконкурентної науково-дослідної діяльності підприємств, що полягає у фінансуванні вивчення інформації та проведення досліджень, необхідних для розвитку технологічних потужностей, упровадження інновацій, управлінських технологій та адаптації до міжнародних стандартів;
- надання послуг у сфері маркетингу, спрямованих на сприяння проведенню маркетингових досліджень для поширення серед національних виробників інформації про зовнішні ринки збуту: технічні стандарти та вимоги щодо якості, маркетингові канали збуту, потреби та уподобання зарубіжних споживачів тощо;
- сприяння впровадженню міжнародних стандартів якості у формі запровадження програм адаптації до міжнародних стандартів якості, санітарних та фіто-санітарних норм безпеки, що в сучасному світі є суттєвими факторами конкурентоспроможності товарів;
- розвиток загальної інфраструктури обслуговування виробництва та експорту (транспортна, телекомунікаційна інфраструктура та сектор фінансових послуг), що сприятиме зменшенню транзакційних витрат та поліпшенню доступу до зовнішніх ринків збуту та ринків ресурсів;
- навчання та перекваліфікацію робочої сили та управлінців – важливий напрям субсидування для підвищення конкурентоспроможності робочої сили, оскільки в жодній країні без участі держави ринок не забезпечує оптимального обсягу таких навчальних послуг;
- підтримку малого бізнесу, що є важливим напрямом горизонтальних субсидій, який вирішує як завдання розвитку та адаптації до конкуренції в міжнародних масштабах, так і соціальні завдання;
- упровадження підприємствами нових стандартів охорони довкілля. У нашому випадку субсидування спрямовується з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та адаптації до міжнародних правил охорони довкілля.

Серед інших, не заборонених нормами СОТ форм субсидування в Україні слід розвивати такі з них, як участь держави у поповненні оборотних коштів акціонерних підприємств шляхом участі у формуванні капіталу таких підприємств, а також пільгове оподаткування підприємств-експортерів у частині утримання соціальної сфери. Однак при наданні зазначених субсидій необхідно пам'ятати про надзвичайну конкретизованість відповідних положень СОТ. Так, зокрема, щодо сфери фінансування державою науково-дослідної діяльності, то відповідно до Угоди СОТ про субсидії та компенсаційні заходи, дозволеною вважається фінансова допомога держави у науково-дослідній діяльності, яку ведуть підприємства, навчальні заклади або науково-дослідні інститути, якщо така допомога становить не більше 75 % від вартості промислових дослідів або не більше 50 % вартості розробок на доконкурентній стадії, а також за умови, якщо така допомога обмежується винятково [8, с. 118]:

- витратами на персонал, устаткування, інструменти, землю та споруди, консультації та подібні послуги, що використовуються винятково для здійснення науково-дослідної діяльності, разом із купівлею результатів наукових дослідів, патентів, технічних знань тощо;
- додатковими накладними та іншими поточними витратами (зокрема, на матеріали, постачання тощо), які є безпосередніми результатами науково-дослідної діяльності.

Відтак, необхідним вбачається запровадження відповідного постійного моніторингу за дотриманням граничних значень та решти деталізованих вимог СОТ щодо надання державних субсидій.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Реалізація вищезазначених пропозицій та вдосконалення з їхнім урахуванням системи реалізації національних економічних інтересів сприятимуть суттєвому зростанню ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні. Водночас, оскільки у статті розглянуто лише деякі механізми зовнішньоторговельної політики серед широкого регуляторного інструментарію, доступного в рамках СОТ, це обумовлює перспективу подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури

1. Щодо окремих аспектів використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників [Електронний ресурс] : аналітична записка / І. В. Клименко, І. В. Ус; Національний інститут стратегічних досліджень. – 2015. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1278>.
2. Андрійчук, В. Г. Трансформація митного тарифу України у контексті членства в СОТ та спричинені нею зрушення у вітчизняній зовнішньоекономічній політиці за умов глобальних кризово-реcesійних явищ [Текст] / В. Г. Андрійчук, Є. В. Хрупов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №2. – С. 12-21.
3. Циганкова, Т. М. Сучасні коаліції та угруповання СОТ у формуванні глобальної торгової політики [Текст] / Т. М. Циганкова, Г. В. Солодковська // Міжнародна економічна політика. – 2010. – Вип. 1-2. – С. 22-40.
4. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2011. – 651 с.
5. Мельник, Т. М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції [Текст] : монографія / Т. М. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2007. – 395 с.
6. Фомін, І. С. Національна зовнішньоекономічна політика в контексті міжнародних зобов'язань України [Текст] / І. С. Фомін // Економіка і управління. – 2012. – №1. – С. 19-24.
7. Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС [Текст] / В. Ваврищук, Е. Калішук та ін.; за ред. С. Касьянова. – К.: Нора-Друк, 2004. – 85 с.
8. Коровайченко, Н. Ю. Узгодження національних інтересів та вимог СОТ у сучасній зовнішньоторговельній політиці України [Текст] / Н. Ю. Коровайченко // Розвиток економіки України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: економіка, фінанси, право. Зб. мат. XVI Міжнародної науково-практичної конференції від 24 травня 2013 р. – К.: УДУФМТ, 2013. – С. 116-118.

References

1. Klymenko, V. (2015). Shhodo okremykh aspektiv vykorystannya mexanizmv SOT dlya zaxystu interesiv nacionalnykh tovarovyrobnykiv. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1278>.
2. Andriychuk, V. (2011). Transformaciya mytnogo taryfu Ukrayiny u konteksti chlenstva v SOT ta sprychyneni neyu zrushennya u vitchyznyanij zovnishn`oekonomichnij polityci za umov global`nykh kryzovo-recesijnykh yavyshh. Zovnishnya torgivlya: ekonomika, finansy, pravo, 2, 12-21.
3. Cyhankova, T. (2010). Suchasni koaliciyi ta ugrupovannya SOT u formuvanni global`noyi torgovoyi polityky. Mizhnarodna ekonomichna polityka, 1-2, 22-40.
4. Mazaraki, A. (2011). Strukturna pereoriyentaciya zovnishn`oyi torgivli u systemi faktoriv ekonomichnogo zrostannya. Kyiv: KNTEU.
5. Melnyk, T. (2008). Mizhnarodna torgivlya tovaramy v umovax global`noyi konkurenciyi. Kyiv: KNTEU.
6. Fomin, I. (2012). Nacional`na zovnishn`oekonomichna polityka v konteksti mizhnarodnykh zobovyzan` Ukrayiny. Ekonomika i upravlinnya, 1, 19-24.
7. Vavryschuk, V. (2004). Derzhavna dopomoga vy`robny`kam v Ukrayini: reformuvannya vidpovidno do norm SOT ta YeS. Kyiv: Nora-Druk.
8. Korovaichenko N. (2013). Uzgodzhennya nacional`nykh interesiv ta vymog SOT u suchasnij zovnishn`otorgovel`nij polityci Ukrayiny. Kyiv: USUFIT.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015 р.